

**Надія Трач, „Разом – сила!”:
Риторика українського спротиву.
Соціолінгвістичні есеї, Київ 2015,
141 с.**

Революційний час в Україні упродовж 2013–2014 рр. вплинув не лише на політичні зміни в державі, на громадську поставу українців, на розвиток особливої культури Майдану, але особливо – на їхню мовотворчість. Не маю на увазі появу численної кількості художньої літератури – практично одночасно з трагічними подіями, але також і після завершення протистояння. Маю на увазі передусім те, що творили звичайні люди, не поети й не письменники, а саме – живе слово, що народжувалося спонтанно і зовсім не завжди серед тих, хто має відповідний мистецький хист.

Таке живе слово – мову протесту, що збереглася у цікавих формах – слоганах і піснях вдалося вміло проаналізувати дослідниці з Національного університету „Києво-Могилянська академія”, авторці досліджень із питань мови засобів масової інформації, мовної політики, зв’язку між мовою та ідентичністю, юридичної термінології й ін.

Текст повністю відповідає заявленому на початку підходові: авторка підкреслює, що дослідження має науково-публіцистичний характер. Есеї авторства Надії Трач – це не виключно аналіз і опрацювання для фахівців, що цікавляться проблематикою сучасних соціолінгвістичних досліджень, це насамперед добірка тих влучних слоганів, що віддзеркалювали силу українського спротиву, які більшість із учасників і спостерегачів Революції Гідності добре знає й пам’ятає. Уже в назві публікації з’являється перше з них: „Разом – сила!”. Перелік решти, що складає 824 позиції – це *Додаток №1* до основного тексту, який спирається на їхній ґрунтовний аналіз.

Монографія, присвячена загиблим на Майдані й усім тим, хто так чи так причетний до подій в Україні описуваного періоду, вийшла друком у Києві

у 2015 році, тобто вже у пост-революційний час, що дало змогу замислитися над, за влучним висловом авторки, словами „що нас змінили” (с. 17). Праця містить сім есеїв, тематично пов’язаних гаслами, що їх об’єднують, вступного слова, пояснення пошуку й вибору дослідницького методу, двох додатків (слогани й пісні українського спротиву), бібліографії й джерел. Крім того, книжка гарно проілюстрована – ілюстрації розміщено у дещо нетиповий спосіб, адже вони з’явилися відразу ж після вступу. З одного боку, це допомагає швидко „зануритися” у світ описуваних подій, переконатися у їхній автентичності, зрештою, побачити правдиві свідчення використання гасел під час мітингів. Цьому сприяють світлини з Майдану, копії плакатів, що використовувалися, рекламки, наліпки, мініпостери, графіті, дитячі малюнки (останні щоправда, стосуються конфлікту на сході України, якому не присвячено окремого розділу, але гасла, що стосуються пізніших подій в Україні відображені у згаданому *Додатку*).

В есеях Надія Трач звертається до соціолінгвістичних методів аналізу зібраного матеріалу, а також до дискурс-аналізу. Авторка порушує питання ідентичності і цінностей, що є об’єктом саме дискурсивних досліджень, адже аналіз мови протестів неодмінно має висвітлюватися з урахуванням суспільного, культурного й політичного контекстів. Компаративний аспект дослідження стосується зіставлення Революції Гідності з попередніми протестами в Україні – напр., Студентською революцією на граніті (1990 р.), рухом „Україна без Кучми” (2001 р.), Помаранчевою революцією (2004 р.), Податковим майданом (2010 р.). Крім того, дослідниця порівнює схожі суспільні рухи, що відбувалися в інших країнах, зокрема, у Єгипті, Тайланді, США, Франції, Великій Британії, Росії, Румунії чи Польщі (рух Солідарність у 1980-х рр.) (напр., див. с. 99–105.). Слогани проаналізовано з урахуванням їхніх функцій – суспільної (гуртування й мобілізація учасників – с. 50–51, 92–95; формування ідентичності – с. 40–41; передачі цінностей, передовсім європейських – с. 42–45) й мовної (комунікативної, еспресивної, поетичної – с. 71–80). Крім того, авторка звернулася до граматичного аналізу, поміж іншими, описала роль займенників (*ми, ти, ви, він, вони*, с. 51–54; використання наказового способу дієслова – с. 50–51) чи синтаксичної побудови конструкцій (структура слогана у формі запитання – відповіді, с. 51). Описові згаданих функцій присвячено окреме есе: *Слава Україні та Я-крапля в океані: суспільні та мовні функції слоганів* (с. 58–71).

Переконання авторки, що „революція починається зі слова” (с. 17) вдало підтверджене прикладами, скажімо, слогани-заклики, що ґрунтувалися на використанні наказового способу швидко підхоплювалися учасниками протистояння: *Виходь на Майдан; Не купуй! Власник – регіонал; Додай краплю! Збирай речі та їдь у Київ!* й ін. (с. 50). У дослідженні зафіксовано назви, що асоціюються виключно з аналізованим періодом, напр., *Небесня сотня*, чи з дещо пізнішим – *кіборги*, а також неологізми, що з’являлися чи поширювалися спочатку серед спільноти учасників, а пізніше потрапляли до широкого вжитку: *майдануті*,

тітушки (й похідні від них) (с. 18–19, 25), *ватніки*, *вишиватники*, *колоради*, *укропи*, *бандерлоги*, *аквафреші* й ін. (с. 26–27).

У контексті аналізу формування певної тожсамості українців упродовж періду протистояння авторка дійшла висновку, що „революційні гасла стали виразниками різних типів ідентичності: європейської, гендерної, регіональної, соціальної, національної та ін.” (с. 35). Як приклад наводить такі: *Україна – це Європа!*; *Українки проти рабського майбутнього!*; *Коломия – це Європа! Науковці проти насилля* тощо.

Дослідниця не залишила поза увагою й ті гасла, які з’явилися іншими, ніж українська, мовами – насамперед англійською і російською (прикладі проаналізовано на с. 46–47). Надія Трач звертає увагу на те, що антиросійську риторику передавали саме гасла, написані російською (с. 46), а от підготовлені англійською мали привертати увагу європейської і світової спільноти до подій в Україні (с. 47).

Аналіз пісенної творчості учасників Революції гідності представлено у есеї *Я дихаю вільно, а Ты можеш их победить: цінності майдану через призму граматики* (с. 56–57). Він не надто ґрунтовний, оскільки цей розділ стосувався аналізу граматичних і синтаксичних рис слоганів, але представлений у кінці публікації *Додаток №2* містить пісні, що з’явилися у той період і виконувалися демонстрантами. На нашу думку, цікаво було б прочитати також про особливу форму революційних пісень, в основі яких лежить гуцульська коломийка, авторка згадує про неї у контексті варіативності жанрів поетичної творчості українців (с. 67), на жаль, не наводить прикладів.

Явища іншої мовної творчості, яка мала на меті прикрити, закамуювати, або, за словами авторки, просто відобразила мовне різноманіття соціолектів, нормативних і ненормативних стильових реєстрів і загалом структуру майдану (с. 71) описано в розділі, що звертається до понять евфемізації і дисфемізації (с. 71–79). У ньому, скажімо, згадано й про мовну непорядність українських політиків (напр., особливе мовлення колишнього прем’єр-міністра України Микола Азарова, яке отримало власну назву – азірівка, с. 75), наголошено також на тому, що подібна мовна практика відобразила дві протилежні тенденції – вербальну агресію, модельовану протестувальниками, а з іншого боку – мовне злагіднення (с. 79).

Загалом вважаю, що монографія Надії Трач вдало вдало відображає висновок, що з’явився наприкінці, а саме: суспільно-політичний протест в Україні у 2013–2014 рр. спричинив „вибух творчості – як візуальної, так і мовної” (с. 106), у чому можна переконатися, звернувшись до рецензованого видання.

Наприкінці зазначу, що цікавим видається той факт, що вибрані політичні гасла і слогани, звичайно, видозмінені, нещодавно почали з’являтися на вулицях польських міст, отож їхню генезу можна спробувати прослідкувати, почавши, наприклад, із київського Майдану. Тому думаємо, книжка, чи в оригіналі, чи, сподіваємося, в перекладі на польську мову, неодмінно з’явиться у Польщі.

Видання варте того, щоб присвятити йому свій час і увагу. Це не тільки публікація для фахівців, це певний зафіксований штрих до новітньої української історії, це повернення й згадка про минуле – і не лише для учасників Революції Гідності, це врешті-решт такий зразок наукової публікації, яка без сумніву знайде широке коло читачів, а після прочитання нікого не залишить байдужим.

Світлана РОМАНЮК